

החוק לזכויות האזרח

בקהילה המשפטית מתחילים לעכל את השינויים בחוק תובענות ייצוגיות החדש: "הפרינציפיוניסט" קיבל המון כוח נגד העוסקים הגדולים, אך גם המדינה, הנתבעת הסדרתית ביותר (עד 2003), קיבלה חסינות רחבה ← **נועם שרביט**

עמו עברה לקידמת הבמה של התביעות האזרחיות, מבחינת היקפי הסכומים. למרות שטל מייצג נתבעים ייצוגיים, והרחבת עילות התביעה בחוק החדש אינה בשורה טובה לנתבעים, הוא הודה שבלא ספק, שהרחבת העילות היתה צודקת. "לא היתה שום סיבה להג" ביל עילות התביעה מבחינה נורמטיבית. הפרת הסכם ועשיית עושר ולא במשפט הן עילות שוות".

טל התייחס לחסינות "הרחבה מאוד" שקיבלה המדינה, ולדעתו מקבלת משמעות מיוחדת לאור סטטיסטיקה שפורסמה בעבר. "מדינת ישראל היא הנתבעת הסדרתית ביותר עד 2003, עם 127 תביעות, כשבמקום השני עיריית ת"א עם 41 תביעות. הנתבע הפרטי הסדרתית הראשון היתה בוק, עם 31 תביעות. צריך לראות את היחס בין הנתבעים גם בהיקף: המדינה נתבעה בסכום כולל של 86 מיליארד שקל. זו המשמעות של החסינות שהמדינה קיבלה".

אג'נדה צרכנית

הוא ביקש גם לנפץ את המיתוס, כאילו רק אחוז מזערי של התובענות הייצוגיות מאושר. "לפי הסט" טיסטיקה", אמר טל, "26% מהתביעות מאושרות, זהו אחוז לא נמוך בכלל, שמתוכו 10% היו פשרות ייצוגיות, שכמוהן כהצלחת התביעה". הוא ציין, כי המנגנונים המורכבים בחוק החדש, בנוגע להסתלקות תובע מתביע עתו הייצוגית ולגבי התפשרות, "יצננו את הפשרות הייצוגיות. נתבעים ייטו פחות להתפשר היום מאשר עו"ד יעל מימון, הממונה על עניינים אזרחיים בפר" קליטות המדינה, הדגישה שאינה באה לייצג את עמדת המדינה, ואמרה כי בחוק החדש ניסו ללכת יותר לכיוון החברתי מאשר הצרכני. "ניסינו לבטא את הרעיון, שאנו רוצים לקדם לאו דווקא תביעות כספיות נגד בזק בסכומי ענקיים, אלא גם תביעות שהמשמעות שלהן היא לא כספית אבל בעלת חשיבות. ניסינו לעשות את זה באמצעות מנגנון שכ"ט וגמול, שיתחשב בעיקר בחשיבות הציבורית ופחות בהיקף התביעה. היום בחוק תראו שהחשיבות הציבורית ירדה למקום השלישי, וזאת לאחר הרבה מאבקים, אבל היא עדיין קיימת".

מימון הצרה על כך, שקולם של ארגוני הוכחות כמעט שלא נשמע בדיונים בהצעת החוק, ולכן "רוח הדיונים היתה לא של אג'נדה חברתית, אלא של אג'נדה צרכנית", אך לדבריה "זה לא הסוף. רשימת העילות פתוחה לשינויים ושר המשפטים יכול להרחיבה. אני מניחה, שאם החוק יהיה פופולארי, או גם מעשה החקיקה שלו לא יסתיים ואפשר יהיה לעשות בו שימוש גם בנושאים החברתיים".

בכנס שהנחה עו"ד אלעד מן, ובו דיברו גם סגן דיקאן הפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית, ד"ר מיכ"איל קרייני, וח"כ עו"ד רשף חן, ששימש יו"ר ועדת המשנה לעניין תובענות ייצוגיות, של ועדת החוקה של הכנסת, נכחו גם פרקליטים ושופטים, ובהם השופטת המחוזית ד"ר דרורה פלפל, הנחשבת למקלה יחסית באישור תביעות ייצוגיות. ●

צריך להיות בראש מעייניהם של מנסחי החוק, משום שהארגונים הללו יגישו את התביעות ממילא".

לדבריו, יש להקל על הארגונים בדרכים אחרות, ולתת להם מכשיר של תובענה ייצוגית במתכונת הלא מודרנית, כמו ריכוז תובעים בלי צורך לקבל אישור מכל אחד מהם. למשל, אסירים שיש נים במקום לא ראוי: קצת קשה ללכת לכל אחד ולקבל הסכמה שלו וייפוי כוח. זה בלתי אפשרי. התיקון של זה הוא פשוט ולא צריך מנגנונים מסובכים לעניין. אפשר להסתפק בתקנה 29".

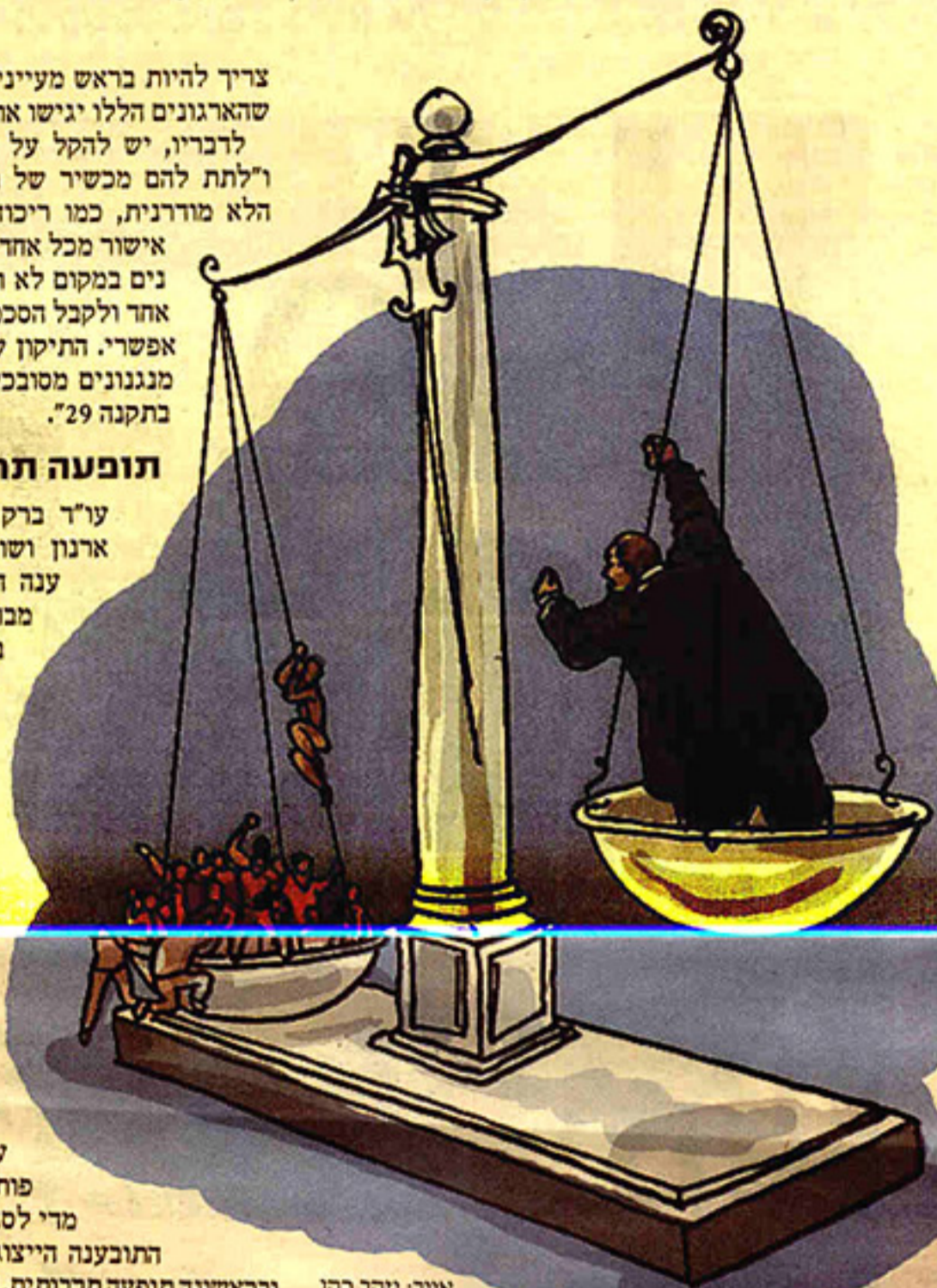
תופעה תרבותית

עו"ד ברק טל, שותף במשרד יגאל ארנון ושות', אמר כי מוסד התובע ענה הייצוגית הוא "כלי חתרני מבחינת הנתבעות והוא זר במהותו לשיטה האדברסי-רית. הנתבע מתגונן מול עשרות ומאות אלפי תובעים שונים ואנונימיים, שלעולם לא יוכל לחקור ולברר את הפרטים והמקרים הפרטיים שלהם, והתנאי של שאלות משותפות קשה לאומדן יש הרבה מקרים שגם אם הבקשה נדחתה והיה ברור שבמהלך ניהול התביעה כייצוגית, אם תאושר, עשויות לצוף הרבה שאלות המצביעות על אבחנה והיעדר משותפות בין תובעים, כבר מאוחר מדי לסגת".

התובענה הייצוגית, הוסיף טל, היא בראש ובראשונה תופעה תרבותית, יותר מאשר תופעה כלכלית, משום שתפקידה העיקרי אינו לפצות את הצרכן הבודד, שבדרך כלל הפיצוי האישי שיקבל חסר משמעות, אלא להרתיע באופן נורמטיבי וחינוכי את העוסקים הגדולים". ואכן, דיווח טל "מהשטח", בנתבעים רבים הדבר החל לחלחל בתודעה, "החל מקפדנות רבה מאוד בניסוח הסכמי מים, כמעבר על פרסומים", וכלה בקיום "כנסים פנימיים רבים בתוך החברות, אליהם מוזמנים מנהלי שיווק ושיירות, ושתכליתם לקדם את המודעות בתוך החברה כדי שלא תגיע התובענה הייצוגית הבאה".

הרחבת עילות התביעה

לדברי טל, מי שהיה מגיש פעם תביעה קטנה בסך 50 או 100 שקל "והיה נתפס כפרינציפיוניסט הטרדן גם בעיני בית המשפט, גם אם לא באופן מפורש, קיבל לידיו היום המון כוח, אפילו אם באופן אנונימי, ותביע

איור: יזהר כהן

וק התובענות הייצוגיות החדש, שהכניס שינויים רבים בתחום, הן ברמה המהותית והן ברמה הפרוצדוראלית, מחייב את עורכי הדין ואנשי האקדמיה העוסקים בתחום להסתגל אליו במהרה. בשבועיים האחרונים התקיימו שני כנסים, מקומי ובינלאומי, שדנו במצב המשפטי החדש. הכנס שקיימה חטיבת זכויות האדם של המכללה האקדמית למשפטים בר"ג נגע בעיקר בשינוי החברתי שיצר החוק.

ד"ר אלון קלמנט מהמרכז הבינתחומי בהרצליה אמר בכנס, החוק החדש מייטיב עם הציבור בכל הנוגע לתביעות שאינן נגד המדינה, אולם כאשר מדובר בתביעות ייצוגיות נגד המדינה מצבו של הציבור הורע ולא הוטב. "יש חלק טוב בחוק שמרחיב את העילות, בכל הנוגע לחוקי המגן בדיני עבודה", אמר. "אלו דברים שלא היו קיימים קודם והחוק הביא להם עדנה. עם זאת, בכל הנוגע לעוללות חוקתיות ולהפרת זכויות אדם, כל אפשרות לתביעת פיצויים, שהיתה מוגבלת כמובן לפני החוק, בשל הלכת א.ש.ת, היא בלתי אפשרית היום דה פקטו בתביעות נגד המדינה. צריך לשים לב, שהמדינה נהנית מהגנות גם בשלב האישור וגם בשלב פסק הדין". קלמנט מכון לסעיף המגביל את האפשרות לחייב את המדינה להשיב תשלומים שנגבו שלא כדין.

"המצב יותר גרוע", הוסיף קלמנט, "משום שהחוק החדש קובע בסעיף 3, שלא תוגש תביעה אלא בעילת המפורטות בתוספת השניה. גם אחרי א.ש.ת היתה אפשרות לתביעה ייצוגית נגד המדינה, לסעדים שאינם פיצויים (צו מניעה, צו הצהרתי או צו עשה) וגם קריאה מצמצמת של הלכת א.ש.ת מאשרת זאת. הדבר הזה היום הוא בלתי אפשרי, אלא בעילות מאוד מצומצמות שקבועות בחוק".

קלמנט רחה את הטענה, שאין צורך במכשיר התביעות הייצוגיות לשם הגנה על זכויות אדם, משום שקיים המסלול הבג"צי. "אלו שטויות", אמר. "מה שחסרה התביעה הבג"צית הוא מבנה התמריצים. היכולת להניע עורכי דין מהשוק הפרטי להגיש תביעות היא יכולת שקיימת בתביעה הייצוגית ולצערנו לא קיימת בתביעה הבג"צית. יכול להיות שאם בג"ץ היה פוסק הוצאות גבוהות זה כן היה יוצא". ואם כבר תמריצים, אז קלמנט סבור שאין צורך לתמרץ ארגוני זכויות אדם להגיש תביעה ייצוגית. "עורכי דין לא יגישו תביעות ייצוגיות אם לא יתנו להם כסף, וצריך להכיר בזה". ואולם, "כשהתביעות מוגשות ע"י ארגון, נושא התמריצים לא